

втримання — пріоритетна задача медіа. Нові медіа, як-от Buzzfeed, оцінюють свій успіх виключно за віральністю своїх матеріалів. Якість матеріалу вимірюється кількістю переглядів, лайків, шерів та ретвітів. Це незворотно веде до більш театралізованої та сенсаційної подачі, витискаючи альтернативні погляди, критику, позиції меншин; факти стають менш важливі за твердження, які викликають емоційну реакцію [4].

У спрощеному вигляді для багатьох українських ЗМІ ця логіка працює наступним чином: треба публікувати більше новин — для цього потрібні теми — отже, новини можна робити фактично будь з чого. Ураховуючи низький рівень професіоналізму новинарів, брак фахових редакторів, низьку оплачуваність цієї роботи, ЗМІ практично перестали формувати новинний порядок денний — і спроможні лише на нього реагувати: яскравим прикладом цього є новини із постів політиків чи чиновників у соцмережах або ж матеріали штибу: "Щось відбулось. Ось як на це відреагували соцмережі".

Тобто, медіа частково самі запозичують популістський інструментарій: спрощення меседжів, переважання емоційного над раціональним, відірваність контенту від контексту. Гонитва за аудиторією також призводить до розмивання кордонів між новиною та колонкою, між фактом та особистою думкою; до просування тем задля отримання очевидної реакції (на кшталт новин про курс рубля до долара у 2014 році); до подачі новини як точкового явища, а не елементу певного політичного чи економічного процесу — тобто, відсутність коректного контексту, передісторії та роз'яснень; свідомого чи несвідомого маніпулювання статистикою, соціопитуваннями тощо.

У підсумку ринок ЗМІ неспроможний створити чи підтримати систему незалежних, професійних та критичних медіа, які б реагували на широкий спектр питань, які турбують громадян. Управлінські та політико-регуляторні прорахунки дали зелене світло численним, нікому не підзвітним цифровим посередникам, які наповнили медіапростір фейками, а отже і відтягли значну частину журналістського ресурсу на їх спростування; підмінили стандарти журналістики комерційними, а суспільну значущість — бізнес-міркуваннями. Падіння рівня професіоналізму разом із тенденцією журналістів до "опініювання" (opinionating) — вважання себе достатньо обізнаним та розумним, аби мати об'єктивний погляд в широкому спектрі тем — призводить до подальшої деградації медіа, зокрема, онлайн-ЗМІ, що своєю чергою веде до подальшої театралізації політики, а отже й нових хвиль та форм популізму.

Список використаних джерел:

1. Луман, Н. Реальність мас-медіа. / За ред. Іванова В. та Мінакова М. – К.: ЦВП, 2010 – 158 с.
2. Freedman, D. Populism and media policy failure. *European Journal of Communication*, 2018, #33 (6), pp. 604-618. DOI: <https://doi.org/10.1177/0267323118790156>
3. Mazzoleni, G. Mediated Populism. In *The Concise Encyclopedia of Communication* ed. by Donsbach W. Malden, MA: Wiley, 2015.
4. White, A. 2016. Journalism Ethics: An inspiration for free expression and media literacy. URL: <https://ethicaljournalismnetwork.org/resources/publications/ethical-journalism> (дата звернення 10.05.2019)

*Чабанна Маргарита Валеріївна, кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»*

Особливості інтерпретації соціальних прав виборцями як чинник популізму в українській політиці: радянський атавізм чи наслідок низького рівня добробуту населення?

Обіцянки покращення соціально-економічних показників присутні у передвиборних програмах переважної кількості українських політичних партій та становлять предмет дослідження політологів, які схильні називати відповідні гасла та програмні положення проявом популізму. Водночас варто зважати на чинник появи таких обіцянок у програмних документах, виступах політиків, рекламній продукції, орієнтованій на український електорат. Із однієї сторони, низькі показники соціально-економічного розвитку спричиняють схильність виборців звертати увагу на обіцянки їх покращення. Цим поясненням численні дослідники обмежуються, пов'язуючи схильність голосувати за популістів із низькими доходами виборців. З іншої сторони, збереження невисокого рівня доходів мало б привертати увагу електорату насамперед до програм економічного розвитку, створення можливостей для покращення добробуту населення через сприятливі умови ведення бізнесу, проведення структурних реформ, яких потребує українська економіка. Втім це питання цікавить лише невелику частину виборців, оскільки потребує розуміння логіки функціонування економіки у державі, що є похідним від прагнення використовувати механізми покращення матеріального становища через використання цих можливостей. Натомість більшість населення, як показують результати виборів, прагне несуттєвого покращення добробуту через отримання пільг та субсидій шляхом перерозподілу доходів від діяльності економічно активного населення. Про цю тенденцію свідчать дані про те, що обираючи між твердженнями “держава повинна якомога менше втручатися в життя та економічну активність своїх громадян”, “держава повинна встановлювати єдині для всіх “правила гри” та стежити за тим, щоб вони не порушувались”, “держава повинна турбуватися про всіх своїх громадян, забезпечуючи їм пристойний рівень існування”, 57,6 % обрали третє твердження [4], що прямо свідчить про патерналістські настрої та нерозуміння принципів функціонування економіки, особливо у державі, де показники економічного зростання не є надто високими і зберігається потреба у проведенні структурних реформ. Окрім того, при виборі з двох тверджень: “люди повинні бути рівними в соціально-економічному, матеріальному становищі”, “люди повинні бути рівними перед законом, з рівними правами, а матеріальний рівень залежатиме від праці і здібностей”, 26,2 % опитаних обрали перше з тверджень [2].

Патерналістські настрої українських виборців становлять предмет інтересу як політологів, так і соціологів та психологів. Водночас варто звернути увагу, що дослідження цього питання з економічної точки зору є доволі актуальним та дозволяє простежувати взаємозв'язок між цінностями, ставленнями, політичними та соціально-економічними настроями громадян, їх пріоритетами та спрямованими на здобуття виборчої підтримки обіцянками реформ, у тому числі в соціальній сфері. Патерналізм є широким поняттям, що означає втручання держави або індивіда у справи інших індивідів проти їх волі, обґрунтовуючи це прагненням їх захисту [9]; або ставлення та дії із зазіханням на свободу та автономію особи або класу осіб з наміром принести їм вигоду або захист, із акцентом на притавленні індивідуальної свободи авторитарному соціальному контролю [8]. У такому контексті пояснюваним є те, що патерналізм як явище притаманне окремим пострадянським державам, де обмеження прав державою протягом тривалого періоду спричинило їх викривлену реалізацію та викривлене сприйняття великою частиною суспільства. Із цим пов'язано уявлення громадян про гарантування державою дотримання прав, зокрема соціальних та культурних. І тут на перший план виходить розуміння того, які ресурси держава може та повинна витратити на забезпечення тих чи інших потреб суспільства. За даними опитувань, українці очікують від влади забезпечення максимально широкого кола

потреб, незалежно від економічних можливостей держави та способів перерозподілу коштів. У ситуації низького рівня економічного добробуту суттєвої частини населення відповідні прагнення посилюються в сучасних умовах. Однозначно необхідною є підтримка соціально незахищених верств. При цьому окремі соціальні групи, у яких немає підстав претендувати на перерозподіл державних коштів у вигляді пільг та субсидій, стають об'єктами рекламного впливу політичних сил. Про передумови його здійснення свідчить підтримка населенням викривленої ідеї рівності та справедливості, які для багатьох означають перерозподіл коштів від заможніших верств до бідніших, і більшість населення країни насамперед схильні підтримувати політичні сили, які орієнтовані не на економічний та соціальний розвиток, створення економічних можливостей для добробуту громадян, а на вилучення коштів у підприємств та населення, отримання позик, що збільшують внутрішній та зовнішній борг країни, в умовах відсутності структурних економічних реформ та невисоких показників економічної діяльності.

Зокрема, приділимо увагу ставленню суспільства до принципів перерозподілу коштів державою. У 2017 р. українці досить високо оцінювали значимість таких питань: “безробітні отримують державну допомогу” (7,7 бала з 10), “уряд обкладає податками багатих і підтримує бідних” (7,5 бала), “держава забезпечує рівність доходів” (7,2 бала) (у країнах Західної Європи цей показник суттєво нижчий [5]. Ще у 2008 р. 35,5 % громадян вважали, що “держава повинна гарантувати всім громадянам пристойний рівень життя, нехай не дуже високий” [1]. На підставі цього політичні сили, орієнтовані на здобуття електоральної підтримки, формулюють передвиборчі обіцянки, які є малореалістичними, суперечливими та такими, що не враховують принципи функціонування економіки. Обіцянки проведення реформ меншою мірою привертють увагу виборців, порівняно із декларованими намірами надати дешеві кредити, пільги та субсидії тощо. Цю тезу підтверджено численними прикладами передвиборчих обіцянок та гасел, як політичних партій, так і окремих політиків.

Якщо досліджувати передвиборчі програми політичних партій, орієнтованих на участь у парламентських виборах, серед поширених обіцянок: пільгові кредити для молоді, збільшення допомоги при народженні дитини. Це пропонували напередодні парламентських виборів у 2014 р. Опоблок, Радикальна партія Олега Ляшка, БЮТ та інші. РПЛ окрім того, обіцяла надавати сім'ям з двома дітьми пільги багатодітних [6], що не лише збільшило б видатки державного бюджету, але і спричиняючи ситуацію, коли за даними Держкомстат близько 30% жінок 25-34 років економічно не активні, знизило б показник загальної продуктивності праці, потенційно стримувало б економічне зростання. Доволі екзотично у 2012 р. ВО «Батьківщина» обіцяла заборонити стягувати пеню за заборгованість із комунальних платежів «поки істотно не підвищиться рівень життя», що призвело б до тотального нехтування оплати комунальних послуг населенням та колапсу житлово-комунальної сфери, відповідного зростання бюджетних видатків на цю статтю, і податкового навантаження на населення. Раніше, у 2006 р. передвиборча програма БЮТ передбачала обіцянку, що буде встановлена «для усіх закладів освіти незалежно від форми власності [...] єдина вартість послуг по вихованню та освіті дітей» [7]. Це призвело б або 1) до зниження освітнього рівня внаслідок відсутності стимулів до надання якісних послуг або 2) до запровадження додаткової оплати за вищий рівень послуг, що сприяло б корупції та розвитку тіньового сектору економіки (у ситуації низької оплати); або 3) до додаткових державних видатків для навчання незаможних верств населення (у ситуації високої ціни), що є непередбаченим навантаженням на державний бюджет. У цій сфері КПУ у 2006 р. пропонувала «за рахунок державного фінансування створити мережу дошкільних закладів, дитячих санаторіїв, таборів відпочинку, позашкільних спортивних і мистецьких закладів» [3], не враховуючи можливості державного бюджету. Тобто, піддатним популізму виборцям пропонують й інші ініціативи, що потенційно негативно впливають на якість отримуваних послуг. У конкуренції за голоси молодих виборців, переважна більшість політичних партій пропонує надання гарантованого першого місця роботи для молодих фахівців. Зокрема

обіцянка першого робочого місця для молоді присутня у передвиборчих програмах КПУ 2006 р. та 2007 р. Перед наступними виборами 2012 р. робочі місця для молоді обіцяла ВО «Батьківщина». Про «квотування» робочих місць для молоді писав «Український Демократичний Альянс за Реформи Віталія Кличка», про гарантії першого робочого місця для молоді, продовжувала писати КПУ. У 2014 р. на парламентських виборах ця тема широко експлуатована БЮТ, РПЛ, Опоблоком. Обіцянка є популістською, оскільки працевлаштовувати їх на державні підприємства, означало б зниження професійного рівня працівників, внаслідок відсутності конкуренції, та низький рівень оплати праці, внаслідок обмеженості бюджетних коштів.

До ситуації, коли подібні прояви популізму приводять до влади їх виразників, призводить низка чинників, серед яких: ставлення більшості населення до влади як до суб'єкта перерозподілу доходів у суспільстві, із викривленим розумінням принципів доцільності та справедливості; перевага принципу економічного зрівняння над принципом правової рівності, що тягне за собою невимогливе ставлення до влади, коли активні на ринку праці громадяни не потребують створення умов для досягнення добробуту, а очікують на оплату їх потреб, і що за своєю сутністю, є наслідком радянської індоктринації; та відповідно низький рівень освіченості виборців.

Список використаних джерел:

1. «Виберіть твердження, з яким Ви більшою мірою згодні (роль держави)», червень 2008 р. Опитування проведене Центром Разумкова. – Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=340
2. «Виберіть твердження, з яким Ви більшою мірою згодні», червень 2008 року. Опитування проведене Центром Разумкова. – Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=341
3. Владу і власність - трудовому народу України! Передвиборна програма Комуністичної партії України // Газета "Голос України", 2006, 18 березня.
4. Громадська думка населення України 17 - 28 грудня 2008 // Фонд «Демократичні ініціативи». - http://www.dif.org.ua/ua/polls/2008_polls/vfmgejgjojlegfo.htm
5. Основні характеристики політичної культури громадян України // Політична культура та парламентаризм в Україні: сучасний стан та основні проблеми. Інформаційно-аналітичні матеріали до Фахової дискусії 14 грудня 2017р. - ЦЕНТР РАЗУМКОВА. - Київ, 2017.
6. Передвиборна програма Радикальної партії Олега Ляшка // Позачергові вибори народних депутатів України 2014. / Центральна виборча комісія України. - <https://www.cvk.gov.ua>
7. Програма Виборчого блоку політичних партій „Блок Юлії Тимошенко”. // Газета "Голос України", 2006, 10 лютого.
8. Lindsay J. Thompson. Paternalism // Encyclopedia Britannica <https://www.britannica.com/topic/paternalism>
9. Paternalism / First published Wed Nov 6, 2002; substantive revision Sun Feb 12, 2017 // Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/paternalism/>